

ANTIKVARISK FÖRUNDERSÖKNING
HEDVIG 7, STOCKHOLM



2016-03-01



UPPDRAG 267808

Titel på rapport: Hedvig 7, Antikvarisk förundersökning

Datum: 2016-03-01

MEDVERKANDE

Beställare: SSM
Kontaktperson: Lars Fränne

Uppdragsansvarig: Martin Lagergren
Handläggare: Jennifer Magnusson

Tyréns AB
Tel: 010 452 20 00 www.tyrens.se
Säte: Stockholm Org.nr: 556194-7986

O:\STH\267808\Antikvarisk förundersökning Hedvig 7 20160301.doc

INLEDNING

BAKGRUND

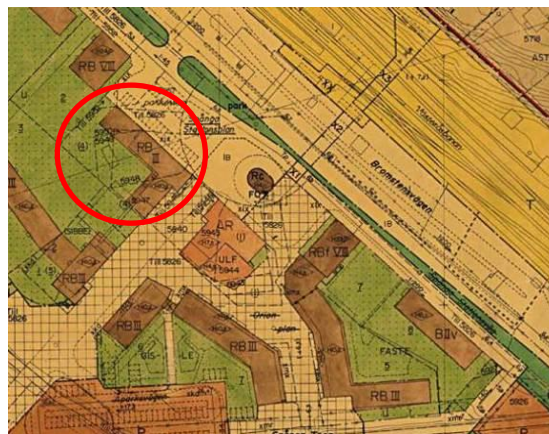
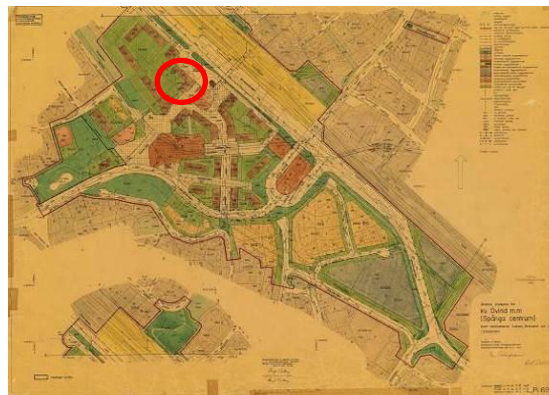
Tyréns AB har på uppdrag av SSM Fastigheter gjort en antikvarisk förundersökning av fastigheten Hedvig 7 inom stadsdelen Solhem i Stockholm. Fastigheten står inför utveckling och en utredning av fastighetens kulturvärden har efterfrågats av Stockholms stad.

ANTIKVARISK FÖRUNDERSÖKNING

En antikvarisk förundersökning utgör en fristående undersökning med redovisning av kulturhistoriska värden i en byggnad eller i ett område. Undersökningen fungerar som underlag vid planering och projektering.

FÖRUTSÄTTNINGAR

GÄLLANDE PLAN



Gällande detaljplan vann laga kraft 1970. Hedvig 7 är markerad med rött.

Fastigheten omfattas av stadsplan Pl 6945 som vann laga kraft 1970-03-10. Fastigheten har

användningsbeteckning RB, handels- och bostadsändamål.

Planen meddelar inget kulturhistoriskt skydd för bebyggelsen inom fastigheten. Delar av marken inom fastigheten är sk prickmark, mark som inte får bebyggas.

ÖVERSIKTSPLAN

I Stockholms översiktsplan Promenadstaden poängteras att förtätningar av befintliga miljöer är möjliga men att de måste göras med hänsyn.

Stadens inriktning att bygga staden inåt har inneburit en rad förtätningar inom den befintliga bebyggelsen. Erfarenheten är att det är möjligt att göra moderna tillägg både i samspel med och i medveten kontrast till omgivande bebyggelse, utan att de grundläggande karaktärsdragen går förlorade. Det handlar emellertid alltid om att göra noggranna avvägningar mellan olika intressen.

Spånga ingår i det utpekade stadsutvecklingsområdet Lunda-Spånga-Bromsten. I planen anges:

Stationsläget tillvaratas i en utveckling av Spånga som tyngdpunkt. Området kring Spånga centrum har en småskalig karaktär.

Kring Spånga station finns möjlighet att komplettera med tätare bebyggelse

Delar av områdena söder om Spånga är klassade som kulturhistoriskt värdefulla miljöer, vilket ska beaktas i utvecklingen av Spånga som tyngdpunkt.

KULTURHISTORISK KLASSIFICERING

Fastigheten Hedvig 7 har inte klassificerats kulturhistoriskt av Stockholms stadsmuseum. Stadsmuseet har dock pekat ut stora delar av stadsdelen Solhem som kulturhistoriskt värdefullt område. Hedvig 7 ligger inte inom det utpekade området.

FORNLÄMNINGAR

Inga kända fornlämningar finns registrerade inom fastigheten.

HISTORIK

SOLHEM OCH SPÅNGA STATION

De äldsta delarna av nuvarande bebyggelse inom fastigheten Hedvig 7 uppfördes år 1921-23 intill Spånga station.

I Spånga socken växte villaområdet Solhem fram i början av 1900-talet, ett egnahemsområde skapat för arbetarklassen. Solhem planerades bli ett idealiskt och prydligt område för arbetare och lågavlönade tjänstemän som skulle ha råd med ett eget hem till skäliga priser.

Förutsättningen för tillkomsten av detta villasamhälle var, som alltid vid denna tid, att det fanns spårbunden trafik till och från Stockholm. Spånga Station som var placerad längs Västeråsbanan och i anslutning till Solhem invigdes redan 1876.

Spånga station skulle bli en viktig knutpunkt mellan Stockholm och den framväxande Hässelby Villastad från och med slutet av 1880-talet fram till 1958 (med buss även senare). Placeringen av Spånga station skulle därmed resultera i att Solhem blev centralorten i Spånga socken och ett municipalsamhälle växte fram.



Plan för Solhems municipalsamhälle, utförd år 1918 av Nils Gellerstedt. Hedvig 7 är inringad i rött. Fastigheten hade en central betydelse i den tätare kärna av affärs- och bostadshus i ett tydligt geometriskt planmönster som skulle omge stationshuset. Fastigheten ihop med tre andra tomter Värsta allé var avsedda att bilda en svagt antydd platsbildning. Detta skulle skapas genom utskjutande gavelpartier. I Hedvig 7 fullföljdes denna tanke. Fastighetens form är igenkännlig på ritningar från 1935. Ritning i Stockholms stadsarkiv.



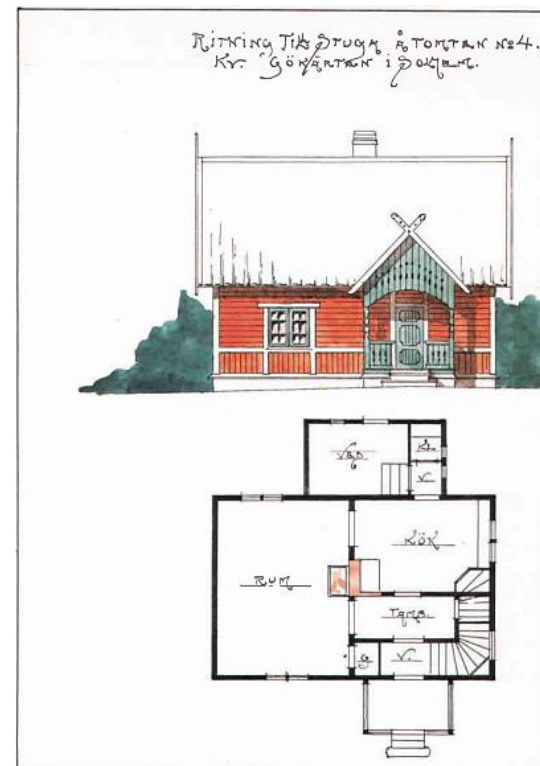
1908 fick Spånga station ett nytt stationshus signerat arkitekten Erik Lallerstedt. Byggnaden revs på 1970-talet. Foto på Spånga fornminnes- och hembygdsjilles webbplats.

Solhem planerades av AB Hem på landet, ett ideellt bolag som startade på initiativ av arbetare och ledare inom den industriella verksamheten i Stockholm, bland annat Ericssons grundare, L.M. Ericsson. Hem på Landet köpte den 15 mars 1899 upp egendomen Dufvbo, (idag Duvbo) i Spånga Socken vars villaområde skulle bli förebilden för det framtida Solhem. I Duvbo skulle ett 60-tal tomter säljas redan det första året, även färdiga villor såldes vid denna tid. Villorna i Duvbo skulle utformas med små välskötta

trädgårdstäckor som man menade gav ett "hemtrefligt och välordnad intryck". De Nyinflyttade, *kolonisterna*, verkade trivas och Hem på landets idé om Egnahem blev väl mottaget och fick goda omdömen, till skillnad mot flera andra nystartade bolag av samma slag.

GELLERSTEDTS STADSPLAN

Husen i Duvbo följde dock ingen särskild stadsplan som Solhem skulle göra. Den första stadsplanen över Solhem var från 1909 men reviderades 1913 samt 1918 och utformades av civilingenjören Nils Gellerstedt, en av landets främsta stadsplanarkitekter vid denna tid. Gellerstedt utformade bl.a. stadsplanerna för Kristianstad, Växjö och Härnösand men verkade även utanför Sveriges gränser och vann bl.a. pris för sitt förslag till stadsplan för Australiens nya huvudstad Canberra, 1912. Stadsplanen som Gellerstedt utformade för Solhem hade tydlig inspiration från Ebenezer Howards "Garden Cities", i likhet med Per Olof Hallman (Gamla Enskede, Stockholm) och Albert Lilienbergs (Landala Egnahem, Göteborg) mer välkända stadsplaner från samma tid. Stadsplanen utgår från Spånga Station, en halvmåneformad plan med gator som sträcker sig ut radiellt över fälten och mer organiskt slingrande över kullarna.



Ritningar, nationalromantiska hus i Solhem. Algot 4 (1904) (Källa: Utdrag ur Hem på Landets arkiv)

EN VILLASTAD MED NATIONALROMANTISKA FÖRTECKEN

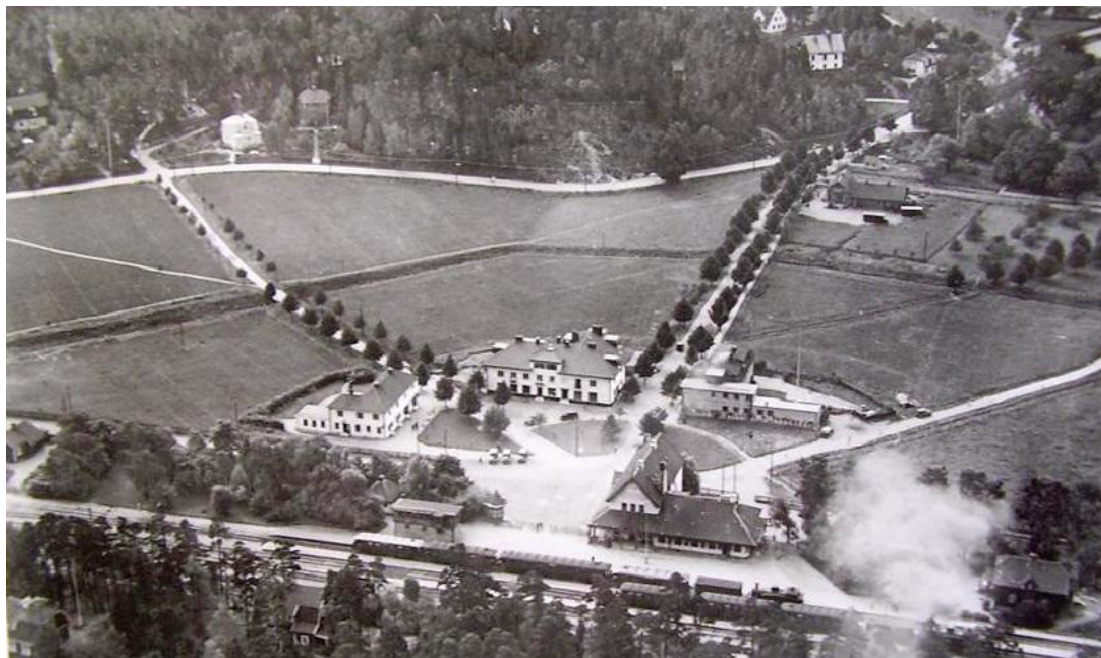
År 1907 hade redan 160 hus uppförts i Solhem. Tomtköparna byggde vanligen husen själva för att hålla nere kostnaderna, alternativt anlätades byggmästare eller snickare. AB Hem på Landet tog emellertid fram typritningar för hur husen skulle utformas, vilka hade varierande form och storlek anpassade för köparens behov. Husen gick i nationalromantisk anda med massiv trästomme och rödmålade fasader i trä (det förekom även gula, vita och bruna kulörer), höga tegelklädda sadeltak alternativt brutna eller valmade, spröjsade fönster och vanligtvis varenda/förstukvist. För att området skulle uppehålla god status förordades även särskilda restriktioner, t.ex. skulle husen enbart utformas med ett kök för att undvika att husägarna hyrde ut till hyresgäster.

I prospekten för det nya villasamhället finns en tidstypisk, nationalromantisk anda vilken kom att yttra sig i allt från namnskick (kvarteren har äldre nordiska personnamn) till utformning av byggnaderna.

SPÅNGA CENTRUM VÄXER FRAM

1910 uppfördes folkskolan i Solhem och 1923 byggdes till med ytterligare en byggnad. Skolan låg dock inte vid stationen och gav ingen draghjälp till etableringen av stadsplanens tätare stationsnära bebyggelse.

Parallellt med villaområdets utbredning växte så sakteliga ett mindre centrum fram i Solhem i anslutning till stationshuset.



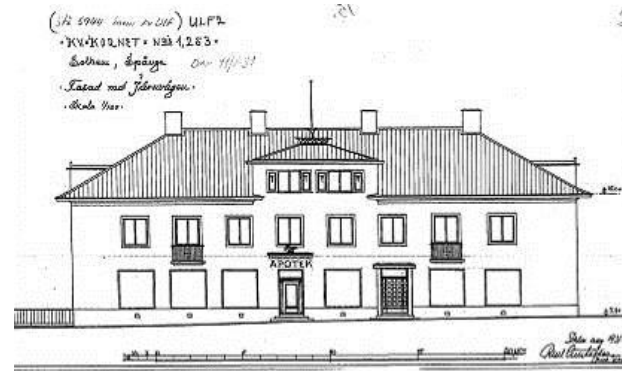
Flygfoto som kan dateras till intervallet 1930-35. Gellerstedts stadsplan hade endast förverkligats ifråga om gatunätet, parken vid järnvägsstationen samt med bebyggelse på tre av fastigheterna. På bilden har byggnaderna numrerats efter den ordning de uppfördes. Wibergs Spånga järn- och färghandel (2) hade här byggts till i två etapper. Gården var staketomgärdad och delvis grön. Foto från birger-jarl.net.

1920 köpte handelsmannen Herr Vilhelm Meyer en tomt i kvarteret Faste av AB Hem på Landet. Meyer lät uppföra en tvåvånings byggnad (1) i nationalromantisk stil som inrymde järnaffär, cigarraffär, postexpedition samt två andra små butiker. På ovanvåningen fanns bostäder. Faste 6 revs någon gång i mitten av 1900-talet.

År 1931 uppfördes ytterligare en byggnad i anslutning till stationen i kv. Ulf (3), ett putsat hus som bl.a. skulle tjäna som sjukvårdsinrättning och apotek samt lokaler för kommunalkontorets arkiv. I slutet av 1950-talet ändrades byggnadens funktion till att även inrymma stadsbibliotek, vilket ligger kvar än idag.



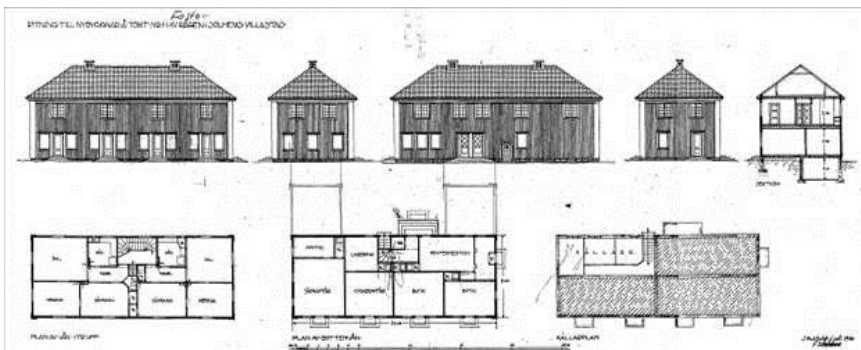
"Gula Faran" i Kv. Faste (1921, idag rivet) till vänster i bild det första huset som uppfördes i Spånga centrum. I Faste inrymdes järnhandeln i något år innan den flyttades till kv. Hedvig. Till höger i bilden ser vi Ulf 2, här fanns apotek och sjukvårdsinrättning fram till 1955 då huset ändrade funktion till stadsbibliotek, vilket det är än idag.



Nybyggnadsritning Ulf 2, fasad mot järnvägen, 1931. Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv.



Flygbild över Solhem municipalsamhälle sett från Öster. Här kan vi se viadukten som anlades under 1930-talet som skulle bli en viktig del i utveckling av Spånga Centrum och för järnhandels tillväxt. Bild från birger-jarl.net.



Nybyggnadsritning Kv. Faste, 1920. Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv.

1949 blev stora delar av Spånga (inklusive Solhem) en del av Stockholm stad. Mellan 1930- och 50-talet tillkom succesivt ett flertal affärs- och bostadshus i tidstypisk funktisstil i centrum och även en del lägre hus med butiker som tillsammans skapade ett nytt stadsdelscentrum. Infrastrukturen byggdes även ut vid den här tiden, t.ex. byggdes den första järnvägsviadukten på 1930-talet.

År 1958 tillkom även Spånga församlingshus, ritat av de framstående arkitekterna Sven Backström och Leif Reinius.

I början av 1960-talet uppfördes ett för området större flerbostadshusområde i kvarteret Hedvig i direkt anslutning till centrum.

Under 1980- och 90-talen kompletterades denna centrala del av Spånga med nya bostads- och centrumbyggnader.

Genom läget intill pendeltågsstationen har området kommit i fokus för utökat bostadsbyggande, något som yttrat sig i förtätning genom påbyggnader och nybyggnader i kv Hedvig.



Bilder från Spånga centrum. Överst till vänster de bilfria delarna med 1950-talskaraktär.

Ovan till höger flerbostadshusbebyggelse från tidigt 1990-tal vid Värsta allé.

Nedan till vänster församlingshuset från 1958.

SPÅNGA JÄRN & FÄRG

Mauritz Wiberg startade järn- och färghandel vid Spånga station i november 1920. Byggnaden butiken inrymdes i (numera riven), kallades Gula Faran, var den första centrumbyggnaden, och belägen i kv Faste. Efter en schism med fastighetsägaren beslutade sig Wiberg för att uppföra en egen butiksbyggnad på andra sidan Vintergatan (nuvarande Värsta allé). Mauritz Wiberg förvärvade en av de verkligt centrala tomterna som lagts ut i Gellerstedts stadsplan. Läget var utmärkt eftersom en mycket stor del av ägarna till de nybyggda villorna dagligen passerade här till och från Stockholmståget. Även invånare i Hässelby villastad var potentiella kunder genom Spånga stations roll som omstigningspunkt. Placeringen invid den lilla järnvägsparken gjorde att rörelsen var väl synlig i omgivningen.

I december 1921 lämnades bygglovritning för en ny butiks- och bostadsbyggnad in till Spånga-Solhem municipalsamhälle. Ritningen är signerad av B. Evert Ljung, Solhem, Spånga. Ljungs namnteckning finns även på övre delen av ritningen där städers och kommuners tjänstemän (stadsarkitekt och liknande) vanligtvis signerade mottagna ritningar. Detta kan tyda på att Ljung var hemmahörande i Spånga och eventuellt tjänsteman i municipalsamhället.

Byggnaden stod färdig 1923 och Spånga Järn- och färghandel flyttade samma år in i egen fastighet.



Den nybyggda Spånga Järn och Färghandel 1923. Foto i butiken.

Järnhandeln i den nya byggnaden var större än vad den varit i Gula faran. Butiken hade dock modesta mått. I byggnaden inrymdes nämligen två andra, mindre butikslokaler. Wibergs egen butik var störst och framhävdades genom placeringen i byggnadens framspringande vinkeldel.

Övervåningen upptogs helt av familjen Wibergs bostad. Vinden var oinredd.

INHEMSKA FÖREBILDER

Arkitektoniskt hade Ljung formgivit den nya byggnaden i en tidstypisk nationalromantisk dräkt. Utan direkta förebilder är det ändå möjligt att spåra en tydlig inspiration från svensk 1700-talsarkitektur, inte minst i det brutna tagelklädda taket med en svagt antydd

s.k. italian, en vertikal del mellan de övre och nedre takfallen som introducerades i högre ståndarkitektur på 1600-talet.

Även de småspröjsade fönstren, som var den dominerade fönstertypen under 1910-talet och vanliga även på 1920-talet, ger associationer till 1700-talet. Också butiksfönstren fick ett stort inslag av spröjs trots att det inte var tekniskt nödvändigt vid denna tid.

BYGGNADSTEKNIK

Byggnaden är uppförd med plankstomme på gjutna grundmurar. Bjälklag och takkonstruktion är sannolikt utförda av trä. I våningsbjälklaget över bottenvåningen var en balkong infäst.

Fasaderna reveterades, dvs puts anbringades på trä. För att bära putsen fästes hönsnät på trästommen. Ett foto som visar det nybyggda huset visar att putsen var en s.k. spritputs, dvs ett putsbruk med inblandade gruskorn som gav ett rustikt intryck. Hörnen var liksom taklisten slätputsade och avfärgade i en ljusare kulör än övriga fasadytor.

Fönstren var kopplade tvåglasfönster med friliggande spanjoletter.

Byggnaden värmdes upp på ett för tiden modernt sätt med ett vattenburet centralvärmesystem. I källaren fanns en värmepanna som eldades med kol eller ved.

1921 16 Dec.

8—

Sty 5347/50

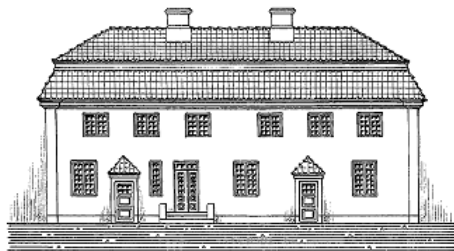
H.

P. Svante Sjögren

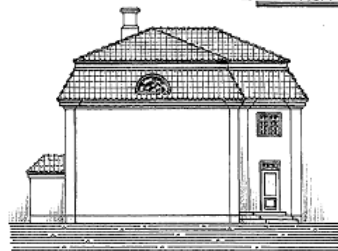
RITNING TILL AFFÄRS- OCH BÖNINGSHUS Å TOMTEN N:1 I KVARTERET HAVREN-SOLHEM N:2

FÖR HANDL. MAURITZ WIBERG.

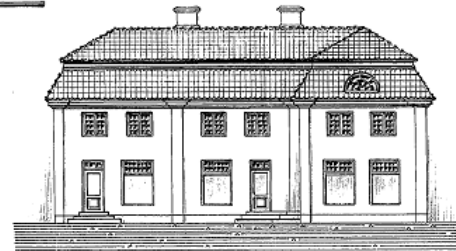
SKALA 1:400.



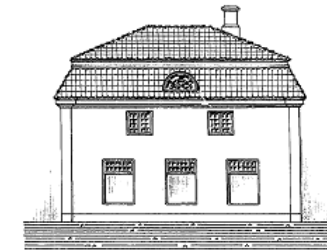
FASAD MOT VÄSTER.



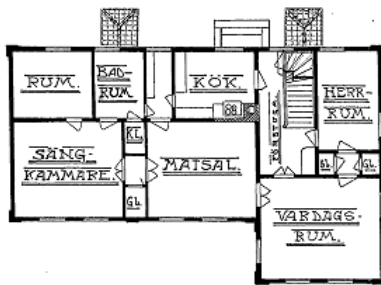
FASAD MOT GÅRDEN.



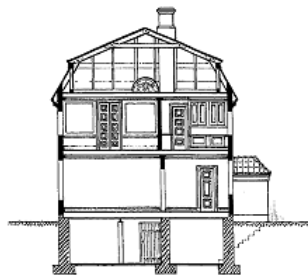
FASAD MOT VINTERGATAN.



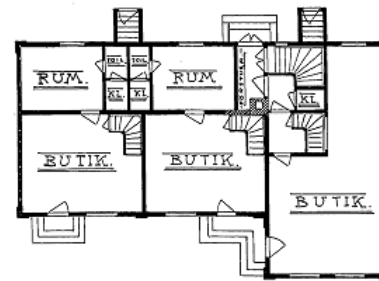
FASAD MOT STATIONSHUSET.



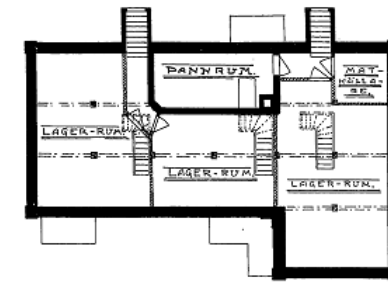
PLAN AV ÖVRE VÅNINGEN.



TVÄRSNITTSKÄNNING.



PLAN AV BOTTENVÅNINGEN.



PLAN AV KÄLLARVÅNINGEN.

VOLYMSBERÄKNINGEN
P. Svante Sjögren

Bygglösvritningen som lämnades in i december 1921 visar en redigt planerad byggnad. Gaveln mot järnvägen hade ursprungligen en symmetrisk uppbyggnad.

Genom uppvärmningen med radiatorer behövdes inga kakelugnar eller kaminer.

Sannolikt utrustades byggnaden redan ursprungligen med WC. Till bostaden hörde ett badrum.

URSPRUNGLIG PLANLÖSNING

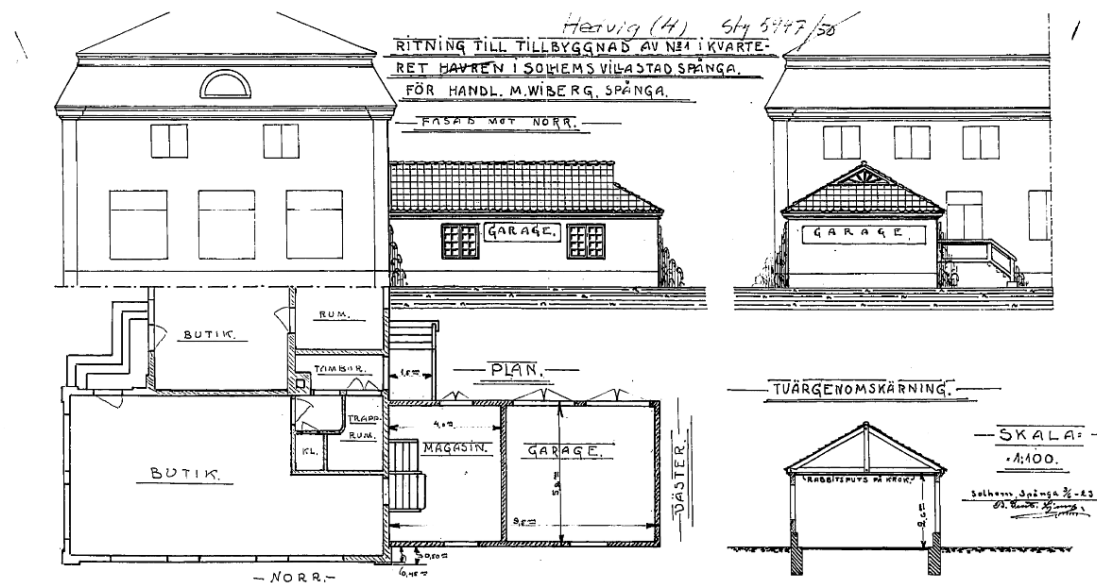
De tre butikerna i bottenvåningen hade entréer mot Vintergatan. De två mindre butiksutrymmena hade mot gården kontor/pausrum med toaletter. Järnhandeln nåddes även från det trapphus som betjänade bostaden.

I butikslokalerna fanns trappor ned till lagerutrymmen i källaren. Lagren nåddes även direkt från gårdssidan med trappor inrymda i små förstugebyggnader.

Bostaden på 1 tr om fem rum och kök hade tre dörrar mot trapphuset. En nådde direkt in i vardagsrummet, en herrummet och en köket.

Mot gatan låg vardagsrum, matsal och sängkammare och som vanligt vid tiden placerades ekonomifunktioner som kök och badrum mot gårdssidan.

Ritningarna berättar inte mycket om ursprunglig inredning men antyder att det kan ha förekommit bröstningspaneler och väggfält i matsalen.



FÖRÄNDRINGAR

Redan samma år, 1923, som byggnaden stod färdig gjordes en tillbyggnad. Mot baksidan, längs järnvägen uppfördes en flygel i ett plan innehållande garage för två bilar och magasin för järnaffären. Även nu svarade B. Evert Ljung för ritningarna.

Funktionen garage var enligt bygglovritningen utritad både på långsidan mot järnvägen och på den nya byggnadsdelens gavel mot nordost.

Bygglovritning för garage, 1923.
Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv

Under 1930-talet gjordes flera tillbyggnader. Det är svårt att följa dessa bygglovärenden, ritningarna motsäger delvis varandra och någon har överkursat delar av förslagen. Dessutom är olika ärenden sammanblandade i akterna.

TVÅ TILLBYGGNADER ÅR 1930

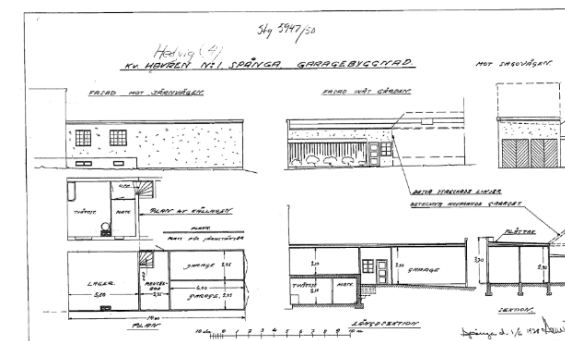
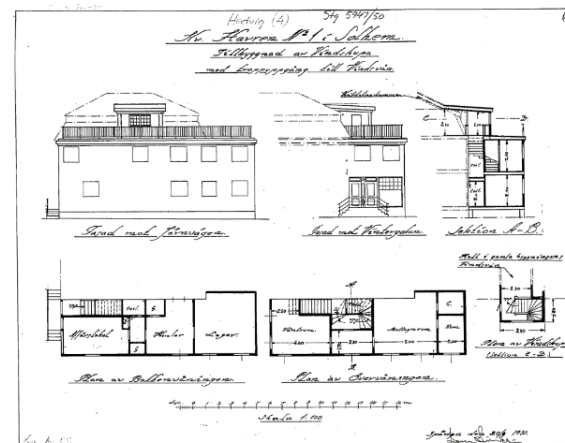
Ritningarna från 1930 visar tillbyggnad i två etapper. Dels förlängs byggnaden mot järnvägen genom en tillbyggnad i två plan med en takterrass ovanpå. I bottenvåningen tillskapades ytterligare en liten butikslokal samt kontor och lager till järnhandeln. På 1 tr inreddes en mottagning av något slag, sannolikt för läkare eller tandläkare. Mottagningen nåddes genom en dörr från Vintergatan och en trappa ledde upp. Trappan fortsatte vidare upp till en takkupa som möjliggjorde att man kunde komma ut på takterrassen.

Den andra utbyggnaden som gjordes var en ny garagebyggnad utförd som en lägre länga vid den nya tillbyggnadens gavel. Delvis byggdes denna volym även samman med 1923 års garage. I den nya gaveln placerades två garage med höga parportar. I andra delen skapades nya lagerutrymmen och till nytt källarutrymme förlades en tvättstuga.

1930 års ritningar utfördes också i Spånga. Signaturen har dock inte lyckats tydas.

I samma akt som 1930 års åtgärder ligger även ritningar som visar hur vinden i den

ursprungliga byggnadsvolymen inreds för tandläkarmottagning med laboratorium. För att få god dagsljusstillförsel togs en lång takkupa upp i takfallet mot gården. Det är oklart när och i vilken omfattning dessa åtgärder kom att genomföras.



1930 års tillbyggnader utfördes som två separata projekt. Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv

OM- OCH TILLBYGGNAD 1935

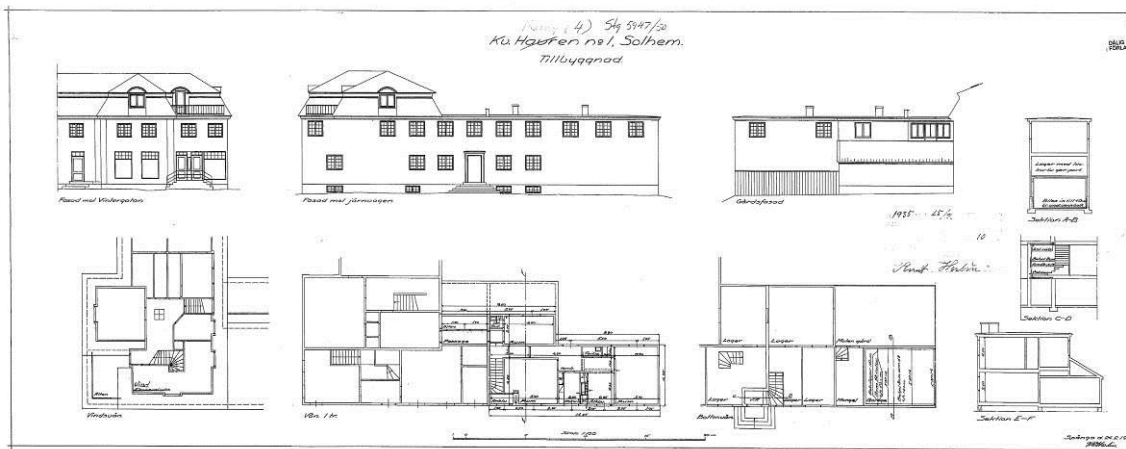
År 1935 kom en ny påbyggnad till stånd. 1930 års lägre tillbyggnad, den med garage och lager, byggdes på med en våning och nådde nu samma takfotshöjd som den ursprungliga byggnaden. Utformningen följer 1930 års tillbyggnad men denna etapp har större byggnadsdjup än den från 1930 och byggdes delvis över 1923 års garagebyggnad.

Tillbyggnaden utfördes funktionellt fritt från 1930 års tvåvåningstillbyggnad. För att nå de nya ytorna tillkom därför ett nytt trapphus med en tydligt markerad entré från Spånga stationsplan.

I bottenvåningen tillkom nya lagerutrymmen. På 1 tr inrymdes en lägenhet i de tillkommande ytorna. Lägenheten om ett rum, kokvrå och alkov upptog dock inte all ny yta. Här uppe tillkom också tre rum (sannolikt delvis kontor) som förbands med herrummet i den ursprungliga byggnadskroppen.

Delar av de tillkommande ytorna uppfördes med murar i tegel. Garaget brandsäkrades genom pågjutning av väggar och nytt betongbjälklag. Delar av befintliga träväggar bekläddes med eternit av brandskäl.

1935 förlängdes också den ursprungliga byggnadsvolymens brutna tak fram till fasadlivet mot järnvägen. Genom åtgärden tillskapades ny yta på vinden och en mer avgränsad altan än den som ses på 1930 års ritning tillkom. Altanen fick ett enkelt



Bygglövrättning från år 1935. Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv.

utformat smidesräcke. Noterbart är att altandörr, ny takkupa och ändrat fönster i befintlig takkupa mot Värsta allé utformades utan spröjsar.

För ritningsarbetet till 1935 års omfattande arbeten vände sig Mauritz Wiberg åter lokalt. Ritningarna är signerade K. A. Harlin, Solhem.

ENKEL TILLBYGGNAD ÅR 1939

1939 fick Harlin förnyat förtroende då han ritade en enkel inbyggnad av befintlig last- och upplagsplats. Inbyggnaden gjordes som en tillbyggnad till 1935 års flygel och utfördes som en stolpkonstruktion med träfasader och papptäckt pulpettak.

Genom tillbyggnaderna på 1930-talet hade Wibergs handels- och bostadsbyggnad fått en lång flygel som mot järnvägsparken hade en närmast 1800-talsmässig framtoning. Mot gården, som nu fick karaktären av en delvis insynskyddad bakgård, hade flygeln en brokig karaktär.

ÄNDRINGAR EFTER 1939

Efter 1939 finns inga bygglovhandlingar som redovisar ändringar av byggnaden.

Från 2010 finns en bygganmälan i samband med att 1930 års invändiga trappa mellan bottenvåning och våning 1 tr revs och ersattes med en ny trappa placerad i östra hushörnet. Åtgärden genomfördes för att förbättra butiksytor på de båda planen.

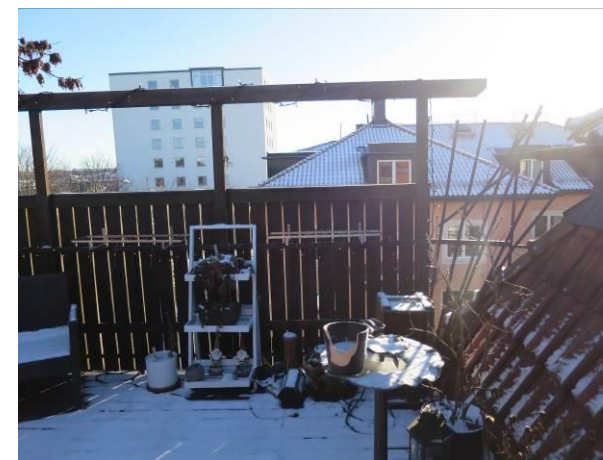
Naturligtvis har dock mycket annat hänt med byggnaden sedan 1939. Det gäller främst dispositionen av byggnaden. Järnhandeln har successivt utökats genom att ta de tre övriga butikslokalerna på bottenvåningen i anspråk. Även dessa lokalers källarvåningar har tillförts järnhandeln. Delar av dessa utrymmen har tidvis varit butiksyta som kunderna kunnat gå ner till.

Butiken har också expanderat till stora delar av vån 1 tr. Vardagsrum, matsal och sovrum har blivit butiksyta, övriga utrymmen kontor och mötesrum. Mauritz Wibergs kök har blivit personalrum.

Butiksytor har naturligtvis anpassats med åren men ingen genomgripande ombyggnad har gjorts vid ett och samma tillfälle. Rummen har renoverats vartefter.

Vid något tillfälle har vindsvåningen tagits i anspråk som bostad. I denna del har fönstren bytts ut 1982 men att döma av

köksutrustningen har det varit lägenhet häruppe längre än så.



*På övre bilden syns köket i vindsvåningen.
Nedre bilden visar altanracket som ändrats
under senare årtionden.*

BESKRIVNING AV FASTIGHETEN

BYGGNADENS OLIKA DELAR







EXTERIÖR

FASADER

Huvuddelen av byggnadskomplexets fasader är putsade. Undantagen är butiksfasaden, inbyggnaden av lastplatsen från 1939 och den del av flygelns gavel där garageportar tidigare funnits. Dessa undantag utgörs av träpanel i olika former, från en grov ursprunglig locklistpanel i inbyggnaden till en mörkgrön smalrandig s.k. karosseripanel i bottenvåningen. Denna typ av panel kopplas vanligen ihop med perioden 1930-59 och med tanke på butiksentréernas utformning bedöms denna utformning av bottenvåningen härröra från 1940- eller 50-talet

Sannolikt har fasadputsen aldrig knackats ned och förnyats i sin helhet. Ursprunglig reveteringslösning är synlig på skadade ställen. Fasaderna har dock åtgärdats på ett icke fackmannamässigt sätt och har till stora delar en märklig ytstruktur och bär spår av att en alltför tät färgtyp använts. Kulören är rosa. Ursprungligen slätputsade delar har bättre bibehållen karaktär och är avfärgade i grönt.

ENTRÉER

Mot Värsta allé finns numera två butiksentréer, separata in- och utgångar till järnaffären. Tre entréer är igensatta. Genom att trappor till tidigare butiksentréer inte rivits och genom att entréerna satts igen med skivor är det tydligt avläsbart att byggnaden tidigare inrymt flera lokaler.

Mot stationsplan finns trapphusentrén som tillkom 1935. En ursprunglig spröjsad och glasad trädörr omges av en enkel brunlaserad omfattning av trä. Trappan av natursten har ett relativt påkostat utförande.

På gårdssidan har entréerna och skärmtaken till de två mindre butikslokalerna någon gång rivits och satts igen. Trapphusentrén är knappt längre synlig från utsidan utan döljs av en skjulartad mindre tillbyggnad.



Fasader mot gården samt en enklare lastkaj.



Bevarade trappor visar f.d. entrélägen.



Butiksentréer från 1900-talets mitt.

FÖNSTER

Skyltfönstren har kvar ursprunglig storlek men har genomgående ändrats. Något har även satts igen.

Huvuddelen av fönstren är av typen tvåluftsfönster, småspröjsade, typiska för nationalromantikens arkitektoniska formspråk. Dessa fönster som alltså härrör från såväl 1921-23, 1930 och 1935 har vitmålade bågar och gröna karmar. Några fönster från 1935, mot gården, saknar spröjs.

I vindsvåningen finns ett ursprungligt, dekorativt spröjsat lunettfönster i en kupa i den i övrigt fönsterlösa södra gaveln. I norr sitter ett ospröjsat tvåluftsfönster från 1935. Övriga fönster i vindsvåningen är från 1982 och är antingen ospröjsade eller försedda med lösspröjs.

TAK

Taket på den ursprungliga byggnaden är en hybrid av typerna mansardtak och säteritak, med ursprungliga takpannor av tvåkupigt tegel och en plåtbeklädd vertikal mellanvåning (Italian). Takkupor är utförda i svart plåt.

I hörnet mot Värsta allé/Stationsplan finns en takterrass med ett högt räcke av omålade tryckimpregnerade bräder. Flygeln har ett flackt svart plåttak, omlagt under senare årtionden. Kvarvarande delar av 1923 års tillbyggnads takfall är tegeltäckta.

1939 års inbyggnad av lastplatsen har liksom ursprungligen tak belagt med papp.

Avvattning sker med ursprungliga ståldrännor och ursprungliga stuprör med skarpa knäckar på 1920-talsbyggnaden. Mot gården och på flygelns olika delar är stuprör och hängrännor av sentida typ, utförda i svart fabrikslackerad plåt.



Småspröjsat fönster med handblåst glas och nätta bleck.



Södra gaveln är fönsterlös men i nedre takfallet sitter ett ursprungligt lunettfönster.



Takkupan i vinkeldelen har byggts om på 1930-talet och har fönstersnickerier från 1982.

GÅRDEN

Någon gång har fastigheten utökats genom att familjen Wiberg köpt till mark. På så sätt har ytor beretts för bl a kundparkering. Gårdsytan är i huvudsak grusad och används för uppställning av bilar och containers. Mitt på ytan finns ett enkelt träskjul med nätväggar.

Mot Värsta allé finns en äldre smidesgrind upphängd i två putsade grindstolpar. Denna prydliga entré till gården är sannolikt ursprunglig och indikerar att det kan ha funnits en mindre prydnadsträdgård i denna del. Numera finns här ett visst inslag av grönska med gräs och någon buske. Staketet mot Värsta allé är inte ursprungligt.



Överst till vänster: Utsikt från vindsvåningen över flygelns olika delar och gården med skjul och parkering.

Överst till höger: Fastigheten är staketomgärdad och gränsar till en bostadsgård.

Grind och grindstolpar vid Värsta allé är sannolikt från 1920-talet.



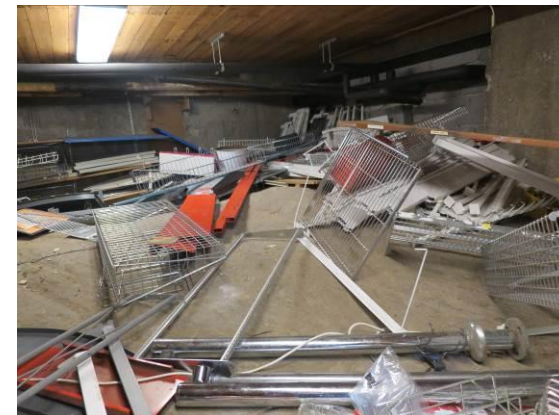
INTERIÖR

KÄLLARE OCH LAGERYTOR

I källarlokalerna finns vissa ytor dit kunder kan se exponerade varor. I huvudsak är det dock lagerytor. Pannrummet finns kvar på ursprunglig plats. Undre södra delen av byggnaden är berget inte bortsprängt.

Delar av ytskikten, såsom omålade brädtak, kan vara ursprungliga.

Även i delar av flygelns källar- och bottenvåning finns lagerytor med anspråkslös karaktär.



Överst till vänster: Interiör i den inbyggda lastplatsen.

Överst till höger: Trappa från butiksutrymmen i bottenvåning till källaren.

Nere till vänster: Butiksyta i källaren.

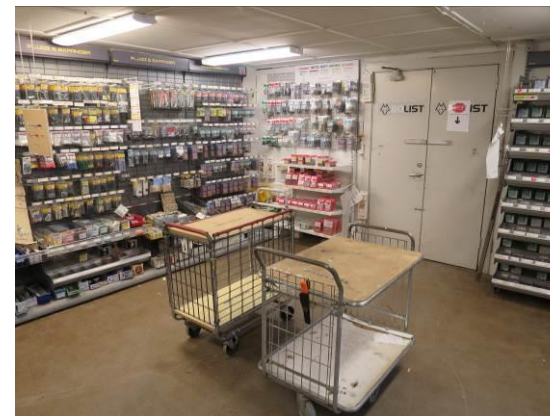
Nere till höger: Under södra delen är berget inte bortsprängt.

BUTIKSLOKALER OCH KONTOR

Butiksytorna i bottenvåningen och på 1 tr har en brokig karaktär. Inget rum är det andra likt. Golv- tak och väggmaterial varierar. I något fall går det att datera en golvmatta till exempelvis 1970-talet men i huvudsak är interiören anonym och präglas av billiga, rationella material från 1900-talets andra hälft. I kontorslokaler på 1 tr finns exempelvis undertak, s.k plocktak, i standardutförande.

I den Wibergska matsalen finns dock en bevarad tapetbård som sannolikt är från 1920-talet och som familjen "inte haft hjärta" att täcka över.

Gränsen mellan butikslokaler och bakutrymmen är många gånger inte knivskarp. Garderober i den wibergska våningen fungerar idag som förråd och köket, med platsbyggd funktionalistisk köksinredning, är numera personalrum.



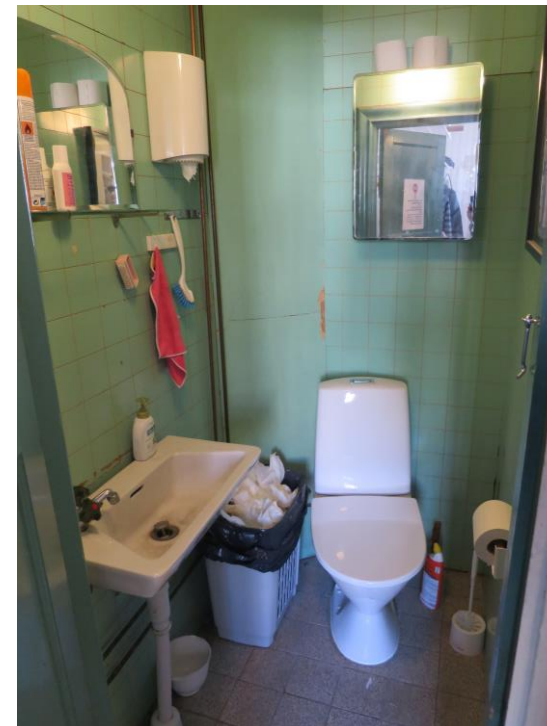
Överst till vänster: F.d matsal på 1 tr.
 Överst till höger: Butiksutrymmena domineras av hyllor från golv till tak.
 Nere till vänster: Köket på 1 tr är numera personalutrymme.
 Nere till höger: Butiksytor på 1 tr.



Det ursprungliga badrummet på 1 tr är rivet men golvet är bevarat.



Exempel på garderobsutrymme i fd bostadsdel.



WC-utrymme på 1 tr som senast renoverats vid 1900-talets mitt.

BOSTÄDER

På vinden i den ursprungliga byggnaden finns en större lägenhet. Den kännetecknas av relativt sentida ytskikt. Köksinredningen förefaller ha tillkommit under 1900-talets mitt.

Lägenhetens ljusinsläpp har kompletterats med takfönster i byggnadens övre takfall.

Ett antal spegeldörrar häruppe har påspikade masonitskivor. Dörrarna kan ha flyttats från bostadsvåningen på 1 tr i takt med att öppningarna mellan rummen ökats.

Bostaden i flygeln har inte inventerats.



Överst till vänster: Vardagsrum i byggnadens norra del.

Överst till höger: Takfönster i övre takfallen förbättrar dagsljusförhållandena.

Till höger: Köksutrymme.



KULTURHISTORISKT VÄRDE

SPÅNGA CENTRUM/SOLHEMS VILLAOMRÅDE

STADSPLAN & STADSBYGGNADSHISTORIA

Spånga centrum är intressant ur ett stadsbyggnadshistoriskt perspektiv. Bebyggelsen utgår ifrån en stadsplan från 1909 (reviderad 1918) signerad stadsplanarkitekten och ingenjören Nils Gellerstedt. Gellerstedts stadsplan utgår ifrån järnvägsstationen i centrum vars halvcirkelformade plan strålar ut i ett radiellt vägnät ut på fälten med ett mer organiskt utformat gatunät i villaområdet. Stadsplanen bär tydliga influenser från den engelske stadsplaneraren Ebenezer Howards utopi "Garden cities of tomorrow" som influerade till det svenska konceptet om trädgårdsstaden, som blev populär i början av 1900-talet.



Villaområdet Solhem som växte fram i början av förra seklet är ett av de mest konsekvent och noggrant planerade från sin tid. Solhem är utpekade av Stockholms Stadsmuseum som ett kulturhistoriskt värdefullt område. Relativt få av de villastäder som byggdes på privat initiativ anses ha sådana kulturvärden att hela stadsdelarna är utpekade som värdefulla.

Spånga centrum ingår inte i den utpekade kulturhistoriskt värdefulla miljön, säkerligen beroende på att området vid stationen utgör en relativt brokig centrumbildning med byggnader från närmast samtliga av 1900-talets årtionden. Grundstrukturen från Gellerstedts kulturhistoriskt intressanta stadsplan är dock delvis igenkännlig, inte minst tack vare Värsta allé och de bevarade 1920- och 30-talsbyggnaderna längs detta huvudstråk. Hedvig 7 är den äldsta bevarade byggnaden i centrum och har genom Mauritz Wibergs val av en strategiskt belägen tomt i stadsplanen ett väl synligt läge från järnvägsstationen. Byggnaden uppfördes i direkt anslutning till järnvägsparken och skulle med sin form bidra till den centrala platsbildningen vid Värsta allé.

Bland Stockholms i övrigt genomplanerade, homogena och i ett sammanhang utbyggda centrum innehar Spånga en särställning. Den etappvisa utbyggnaden gör att flera stadsbyggnadsideal och utvecklingen av närservice och centrumhandel är tydligt avläsbara inom snäva geografiska ramar.



Vid Värsta allé har de äldre affärshusen på 1990-talet inspirerat till ett nybygge som lånar stildrag från sina grannar.



I vyn från gångbron från pendeltägsstationen är Hedvig 7 väl synlig.

ARKITEKTURHISTORIA

Hela stadsbyggnadsprojektet Solhem med allt från namnskick till byggnadsutformning präglades av en nationalromantisk anda. Strävan att lämna den trånga och ohygieniska storstaden var en tydlig del i det tidiga 1900-talets ideal – ideal vi bäst känner genom Carl Larssons måleri och Elsa Beskows böcker. Både villorna i Solhem och den äldsta centrumbebyggelsen var utformade i den nationalromantiska stilen där förebilder söktes ur den nordiska byggnadshistorien.



Fotografi i Spånga Järn & Färg med järnvägsstationen till vänster och handelshuset i Kv Faste där järnhandeln var inrymd 1920-23.

HEDVIG 7, SPÅNGA JÄRN OCH FÄRG

KONTINUITET & FUNKTION

Hedvig 7 har ett högt kontinuitetsvärde i det att den har haft samma funktion som järn- och färghandel i 95 år. Fastigheten har ägts och rörelsen bedrivits inom samma familj lika

länge, vilket är synnerligen ovanligt. Spånga järn och färg har dessutom kopplingar till det första huset som uppfördes i Spånga centrum, som sedan länge är rivet. Innan järnhandeln pga en tvist med fastighetsägaren flyttade till kv. Hedvig, inrymdes butiken nämligen i "Gula Faran" i kv. Faste, även detta ett tvåvåningshus i nationalromantisk stil med butiker i bottenplan och bostäder på övre våningsplanet.

Funktionen järn- och färghandel har en stark koppling till uppbyggnaden och utvecklingen av omgivande villasamhällen där det fanns en marknad för butikens varor.

LOKALHISTORIA

Byggnaden i sig är särskilt värdefull ur ett lokalhistoriskt perspektiv, som en viktig institution med symbolfunktion för Spånga centrum/Solhem. Byggnaden har, liksom resterande delar av Spånga centrum och Solhems villaområde framförallt uppförts av lokala byggmästare/arkitekter.

Byggnaden och dess funktion som järn- och färghandel har sedan dess start i början på 1920-talet även varit en mötesplats i Spånga och den Wibergska rörelsen har länge varit en viktig del av lokalsamhället. Byggnaden har utöver järnhandeln även inrymt fler butiker och frisersalong vilket stärkt rollen som en viktig byggnad i stadsdelen.



Målning över Värsta Allé med Spånga Järn och Färg av bildkonstnären och naivisten Elis Ryberg (1919-1985).

BYGGNADSHISTORIA

BYGGNADSVOLYM & UTVECKLING

Det finns byggnadshistoriska värden i den ursprungliga byggnadsvolymen då den utgör den äldsta bevarade byggnaden i Spånga centrum.

Den ursprungliga byggnadskroppen är relativt lätt att avläsa och utgjorde ett för tiden verkligt typiskt affärshus med bostadsvåning i övre plan. Byggnaden har heller inte genomgått några större yttre förändringar utan har en hög andel bevarat originalmaterial.

Frånvaron av genomgripande moderniseringar och medvetet utformade renoveringar har medfört att byggnaden besitter höga autenticitetsvärden. De större förändringar som gjorts i fastigheten tillkom dessutom relativt tidigt (garaget 1923 och övriga tillbyggnader under 1930-talet). Även flygeln följer Gellerstedts stadsplan. Fastighetens utveckling mot en brokig stadsgårdsliknande struktur med delvis tydlig bakgårdsstruktur följer inte på samma sätt stadsplanens intentioner om ett prydligt och välordnat centrum.

Byggnadens utveckling och expansion i sig innehar också ett visst kulturhistoriskt och byggnadshistoriskt värde. Att husen byggdes ut i flera, täta och inte alltid så genomtänkta etapper, så som Hedvig 7 har gjort, var relativt vanligt under 1900-talet med dess snabba samhällsutveckling.

STOMME

Stommen av trä med putsad plankkonstruktion besitter vissa byggnadshistoriska värden. Att ett handelshus uppfördes med trästomme var troligtvis relativt ovanligt vid den här tiden i Stockholm. Denna byggnadsteknik var istället vanlig i villabyggandet. Valet av byggnadsteknik visar på de relativt anspråkslösa förhållanden som rådde i Spånga före inkorporeringen i Stockholms stad 1949.

EXTERIÖR

Den höga graden av autenticitet i den ursprungliga byggnadens exteriör gör att den - trots i vissa avseenden bristfälligt skick - kan karaktäriseras som välbevarad. Genom ett stort inslag av ursprungliga fönster, bevarad takform belagd med ursprungliga takmaterial och med högkvalitativt hantverk i exempelvis plåtarbeten stärks både upplevelse- och kunskapsvärden.

Fasaderna har renoverats på ett sätt som påverkat kulturvärdena negativt. Den ursprungliga utformningsidén med släta listverk längs takfot och hushörn som ramar in fält av grövre spritputs är dock ännu tydlig. Fasadkulörerna har med tiden ändrats till en färgsättning långt ifrån den ursprungliga, då huset sannolikt gick i gult och vitt.



Från Värsta allé är den ursprungliga volymen med det karaktäristiska taket tydligt avläsbar.



Bakom skyltar, markiser och altanräcke döljer sig en byggnad som å ena sidan är välbevarad men bristfälligt omhändertagen å den andra.

INTERIÖR/RUM

Invändigt har butikens med tillhörande kontors och personalutrymmens successiva expansion i källare, mindre butikslokaler och i hela bostadsvåningen inneburit en stor negativ påverkan för planlösning och äldre fast inredning. Även om butikens utveckling i sig är historiskt intressant har den inneburit att byggnadens interiör är svårbedömd ifråga om kulturvärden.

Ursprungliga rumssamband finns endast kvar i några lägen. Ursprungligt byggnadsmaterial och byggnadsdelar har bevarats i viss utsträckning. Bakom senare tiders ytskikt (skivmaterial på väggar och i tak, undertak, laminatgolv, plastmattor etc) kan det dölja sig ursprunglig eller äldre inredning.

Byggnadsdelar som innehåller kulturhistoriska värden interiört är det ursprungliga trapphuset med räcken med detaljer av nationalromantiskt snitt, trägolv, fyllningsdörrar en bevarad tapetbård från 1920-talet samt köksinredningen i funktisstil på 1tr.



Trapphuset har ursprunglig inredning men senare ytskikt.



Köksinredningen från 1930-50-tal bedöms vara kulturhistoriskt värdefull.



I Mauritz Wibergs matsal har tapetbården bevarats synlig.

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLA BYGGNADSDELAR

EXTERIÖR

- Pilasterliknande dörromfattningar i flygeln, mot Värsta allé
- Småspröjsade sidohängda fönster från 1920- och 30-talen och maskindraget glas
- Ursprunglig balkongdörr
- Lunettfönster på södra gaveln med handblåst glas
- Balkongkonstruktion (gäller ej ytskikt)
- Ursprunglig takform (gäller ursprunglig byggnadsvolym)
- Ursprungliga tvåkupiga takpannor av tegel
- Ursprungliga och äldre plåtarbeten
- Bevarade delar av äldre avvattningssystem (ståndrännor och stuprör)

STOMME

- Reveterad plankstomme i ursprunglig byggnadsvolym
- Bjälklag i ursprunglig byggnadsvolym
- Takkonstruktion i ursprunglig byggnadsvolym
- Ursprunglig murstock

INTERIÖR

- Trapphus med trapplopp och räcke.
- Fyllningsdörrar med tillhörande karmar och foder (vissa dörrar har påspikade skivor som döljer speglarna).
- Platsbyggda garderober
- Platsbyggd köksinredning
- Ursprunglig tapetbård i f.d. matsal
- Ursprungliga radiatorer

*Observera att inga undersökningar under gjorts under/bakom befintliga ytskikt.
Värdefull inredning kan senare framkomma.*

Sammanfattande bedömning

Hedvig 7 är den äldsta bevarade byggnaden i Spånga centrum. Tillsammans med ett par andra byggnader vid Värsta allé finns en liten kärna kvar av den centrumbildning som hör samman med den kulturhistoriskt värdefulla, ovanligt konsekvent planerade villastadsdelen Solhem.

Hedvig 7 är uppförd enligt intentionerna i den kulturhistoriskt intressanta stadsplanen och i ett av de allra mest betydelsefulla lägena.

Gellerstedts vision för området runt stationen kom aldrig att helt förverkligas men senare utveckling i Spånga centrum har inte helt brutit mot det tidiga 1900-talets struktur. Spånga centrum är idag rikt på årsringar och unikt i Stockholm i den bemärkelsen.

Det strategiska läget, funktionen och den anmärkningsvärda kontinuiteten har gjort Spånga Järn & Färg till en välkänd "profil" i Spånga.

Byggnaden är i grunden inte anmärkningsvärd utan en tidstypisk affärsbyggnad som tidigt byggdes ut. Efter den snabba utvecklingen de första årtiondena har främst mindre ändringar gjorts. Brist på underhåll och medvetna renoveringar präglar såväl ut- som insida gör att byggnaden både uppvisar en hög grad av autenticitet och samtidigt bristfälligt skick.

Kring de olika byggnadsetapperna kan det konstateras att även flygeln till volymen delvis följer Gellerstedts plan med bebyggelse som vetter mot den forna järnvägsparken. Utbyggnaderna är dock endast delvis kopplade till järnhandelsverksamheten. De är inte lika medvetet formade som den ursprungliga byggnadsvolymen utan har en bitvis ålderdomlig framtoning. Det finns också bristande kopplingar mellan utbyggnaderna och den ursprungliga byggnaden.

Den ursprungliga byggnadsvolymen bedöms ha bredare och djupare kulturvärden är tillbyggnaderna.

Utvändigt finns en rad ursprungliga karaktärsdrag och byggnadsdelar bibehållna. Fasadputsen har förvanskats men följer den ursprungliga utformningstanken med släta ramverk runt grövre spritputs. Fönster och takform med ursprunglig taktäckning utgör kulturhistoriskt värdefulla byggnadsdelar.

Invändigt finns ett antal bevarade tidstypiska byggnadsdelar men inga kulturhistoriskt värdefulla helhetsmiljöer bortsett från trapphuset i den ursprungliga byggnaden.

KÄLLOR

OTRYCKTA KÄLLOR

Ritningar och handlingar: Stockholms stadsbyggnadskontor, Ärenden & handlingar

Solhem Stadsplan: Länsstyrelsens arkiv i Stockholms Stadsarkiv

Äldre fotografier: Digitala stadsmuseet samt fotografier uppsatta i Spånga Järn & Färghandel och webplatser.

TRYCKTA KÄLLOR

Bernhardsson, Siv & Söderström, Göran, *Stockholm utanför tullarna: nittiosju stadsdelar i ytterstaden*, 2003

Dufbo och Solhem: från några utflykter till Aktiebolaget Hem på landet egendomar Dufbo, Värsta och Kjällvestagårdarne af Landt-kär Stadsbo, 1903

Ferenius, Jonas & Johannesson, Lars, 'Ur Hem på landets arkiv', I: *Stadsvandringar*, 1985

Hall, Thomas & Dunér, Katarina (red.), *Den svenska staden: planering och gestaltning - från medeltid till industrialism*, 1997

Staf, Nils (red.), *Spånga sockens historia*, 1966

INFORMANTER

Familjen Wiberg, nuvarande fastighetsägare och innehavare av Spånga Järn & Färg.